ISSN 2591-1201 LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme
Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2019

Redakcija te številke je bila zaključena 20. 11. 2019.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Letna naročnina
25 €

Cena posamezne številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

VSEBINA

Jelka Piškurić
Veter sprememb
7

Razprave

Aleš Šafarič
Odnos Antona Mahniča do Sokola
13

Francesca Meneghetti
Slovenian solidarity in the concentration camp of Treviso (Monigo)
43

Tomaž Kladnik
Ofenzivno delovanje enot slovenskega domobranstva
64

Ivan Rihtarič
Ivan Štrafela Don, politična in življenjska usoda informbirojevca
90

David Petelin
Upravnopravne spremembe lokalne oblasti mesta Ljubljana od konca druge svetovne vojne do uvedbe komunalnega sistema (1945–1955)
113

Metod Berlec, Matevž Tomšič
Elite in nacionalna država v dobi globalizacije
147

Predstavitev zgodovinskih virov

Damjan Hančič
Odzivi na Titovo pismo jeseni 1972 v OK ZKS Kamnik
171

In memoriam

Tamara Griesser Pečar
In memoriam Johann Georg Reißmüller
187

Recenzije

Janez Juhant
Bogdan Kolar (ur.) Učitelji Teološke fakultete za ustanovitev in ohranitev Univerze v Ljubljani (Acta Ecclesiastica Sloveniae 41), Ljubljana, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani 2019, 312 str.
196

Tomaž Kladnik
Tin Mudražija: Z žogo proti vojni,
Jugoslovanski nogomet med okupacijo (1941–1945)
200

Renato Podbersič st.
Štefan Cek, Spomini na Istro, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 2019, 128 str.
203

Renato Podbersič ml.
Mario Jareb, Sovjetski zločin u Katynskoj šumi – Uloga doktora Eduarda Luke Miloslavića,Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2019, 335 strani.
208

Recenzije

Mario Jareb, Sovjetski zločin u Katynskoj šumi – Uloga doktora Eduarda Luke Miloslavića, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2019, 335 strani

Hrvaški inštitut za zgodovino (Hrvatski institut za povijest) v Zagrebu je pred kratkim izdal novo zajetno knjigo, ki obravnava sovjetske komunistične poboje pri Katinu leta 1940.

Monografijo *Sovjetski zločin u Katynskoj šumi – Uloga doktora Eduarda Luke Miloslavića* so objavili v sozaložništvu z zagrebško založniško hišo AGM. Knjigo je napisal dr. Mario Jareb, rojen leta 1969 v Zagrebu, priznani hrvaški zgodovinar in sodelavec omenjenega inštituta. Je avtor številnih znanstvenih del in knjig, ki se ukvarjajo predvsem z novejšo hrvaško zgodovino, med drugimi tudi knjige *Hrvatski nacionalni simboli*.

V zadnji knjigi Jareb posebej izpostavlja, da je uboj okrog 14.500 poljskih častnikov in podčastnikov spomladi 1940, od katerih jih je bilo okrog 4500 ubitih v katinskem gozdu, danes v svetu eden najbolj poznanih zločinov stalinizma. Šlo je za poljske vojne ujetnike, ki so jih Sovjeti zajeli jeseni 1939, njihov umor je ukazal sam Stalin, izvedel pa zloglasni NKVD. O sovjetskih zločinih pri Katinu (Katyn) in njegovih posledicah sicer že obstaja bogata literatura v angleškem, poljskem in drugih

jezikih. O sovjetski odgovornosti za te strašne zločine pa je šele leta 1990 spregovoril tedanji predsednik Mihail Gorbačov.

Območje okrog Katina je poleti 1941 zasedla nemška vojska. Pozimi 1942/1943 so Nemci v gozdu pri tem mestu, 17 km od Smolenska na zahodu Rusije, blizu reke Dnjeper, odkrili sedem množičnih grobnic, v katerih je ležalo na tisoče pobitih poljskih častnikov in podčastnikov, ki so jih Sovjeti spomladi 1940 pobili s strelom v tilnik. Iz propagandno-strateških razlogov so predstavniki vermahta svetovno javnost obvestili o tem zločinu in tja pripeljali strokovno komisijo dvanajstih mednarodnih strokovnjakov za sodno medicino in uglednih patologov, ki naj bi izvedli forenzične raziskave in potrdili zločine ter na koncu podali strokovno mnenje. Bili so iz držav, ki so bile med drugo svetovno vojno nemške zaveznice, in iz nevtralnih držav, pri pripravi ekspertize pa je sodeloval tudi predstavnik Rdečega križa. Strokovno mnenje so pripravili ob koncu aprila 1943 na podlagi pregleda do takrat 982 izkopanih trupel. Med temi mednarodnimi strokovnjaki se je znašel tudi hrvaški izvedenec svetovnega slovesa dr. Eduard Luka Miloslavić, profesor na medicinski fakulteti v Zagrebu v tedanji marionetni NDH. O tem množičnem sovjetskem zločinu je odkrito spregovoril po vrnitvi, na predavanju v Zagrebu, objavil pa je tudi nekaj člankov v časopisu *Hrvatski narod* in tedniku *Spremnost*. Izpostavil je tudi pričevanja ruskih kmetov, ki jih je slišal v Katinu in okolici. Dejstva iz katinskega gozda so ustaška glasila v NDH izrabila za propagando in kot dokaz velike nevarnosti, ki preti s strani boljševizma. Hkrati so zagovarjali tezo, da Zahod ne more preprečevati komunističnih zločinov in da zaščito evropskim narodom lahko nudi zgolj nacistična Nemčija.

Kdo je bil pravzaprav Eduard Luka Miloslavić? Priznani hrvaški patolog in sodni izvedenec se je rodil leta 1884 v Oaklandu v Kaliforniji (ZDA) očetu Luki in materi Vici, emigrantoma iz Dalmacije. Po petih letih se je družina vrnila v Dubrovnik, kajti ni se ji uspelo prilagoditi življenju v tujini. Mladi Eduard

je v Dubrovniku končal ljudsko šolo in gimnazijo, študij medicine pa je zaključil na Dunaju. Že kot študent se je ukvarjal z znanstvenim delom in redno je objavljal svoje prispevke. Po končanem študiju je postal asistent za patološko anatomijo na medicinski fakulteti na Dunaju. Istočasno je sodeloval z inštitutom za patologijo vojaške bolnišnice na Dunaju. Med prvo svetovno vojno je bil mobiliziran v avstro-ogrsko vojsko, ki jo je deloma preživel kot vojaški zdravnik v zasedenem Beogradu. Leta 1917 je postal najprej docent, pozneje pa še profesor patologije na dunajski univerzi.

Leta 1920 se je odselil v Milwaukee v ZDA, kjer je postal profesor patologije na Univerzi Marquette, ukvarjal pa se je tudi s forenzično patologijo. Od leta 1923 je poleg dela univerzitetnega profesorja opravljal še službo glavnega sodnega izvedenca za medicino v zvezni državi Wisconsin. Ukvarjal se je tudi z znanstvenim raziskovanjem na področju forenzične patologije, v ZDA je prvi uvedel novo disciplino – kriminalistično patologijo. Kot priznani specialist je bil vključen tudi v raziskovanje kriminalnih dejavnosti »slavnega« mafijskega šefa Al Caponeja. Miloslavić je bil med ustanovitelji mednarodne akademije forenzičnih znanosti (International Academy for Forensic Medicine) ter član številnih ameriških in evropskih znanstvenih združenj in akademij. Kolegi so ga imenovali Doc Milo.

Medtem so na medicinski fakulteti v Zagrebu uvedli nov obvezni predmet – sodno medicino. Tako se je Miloslavić leta 1932 vrnil iz ZDA, leta 1939 pa je postal redni profesor in vodja katedre za sodno medicino. V Zagrebu je po načelih tedanje znanosti ustanovil inštitut za sodne raziskave, ki so ga prištevali med najboljše na svetu. Na tem inštitutu so delovali tudi bogat laboratorij, arhiv s fotodokumentacijo, knjižnica in muzej. Poleg tega se je ukvarjal še s kriminalistično antropologijo.

Med drugim je Miloslavić sprejel tudi predavanja iz pastoralne medicine na bogoslovni fakulteti v Zagrebu. Bodoče duhovnike je učil o problemih nalezljivih bolezni pri delu z bolniki in umirajočimi ter o morebitnih psihopatoloških problemih v spovednicah. Odločno se je boril proti splavu in evtanaziji. Leta 1937 so ga razglasili za častnega profesorja pastoralne medicine na bogoslovni fakulteti.

Kot vrhunski znanstvenik je bil poznan in priznan po vsem svetu, pogosto so ga vabili na predavanja v tujino in mu ponujali članstvo v prestižnih znanstvenih združenjih. Tako je leta 1940 postal član Medico-Legal Society v Londonu, leta 1941 pa stalni član Tzarist Leopoldine Carolingue Academy of Natural Sciences v Nemčiji in doktor *honoris causa* (prejel je častni doktorat) na dunajski univerzi, kjer je tudi začel znanstveno kariero.

Od aprila do septembra 1941 je bil Miloslavić dekan medicinske fakultete v Zagrebu. Ob nominaciji je pripravil govor, v katerem je izpostavil tudi moralne obveznosti zdravnika. Na njegovo pobudo je bila leta 1944 odprta medicinska fakulteta v Sarajevu.

Zaradi svetovne slave zdravnika, sodnega izvedenca in specialista za sodno medicino je postal eden od predstavnikov Mednarodnega komiteja Rdečega križa (International Committee of Red Cross) in član mednarodne ekipe zdravnikov, ki je leta 1943 raziskovala množične zločine v katinskem gozdu v Rusiji.

Po vrnitvi v NDH je Miloslavić odkrito pisal o prizorih groze, ki jih je videl med forenzičnimi raziskavami mesta pokola v Katinu. Pobiti so vsi, praktično brez izjem, bili položeni s trebuhom navzdol, drug zraven drugega, tako da so morilci maksimalno izkoristili prostor pokopa. Prav tako so jim prej pobrali vojaške knjižice in vse dragocenosti, kot so prstani in ure. Po drugi strani pa so pri večini umorjenih našli številna

pisma, dnevnike in osebne dokumente. Kot strokovnjak je Miloslavić opazil, da so pri umorih uporabljali ročno strelno orožje, ki so ga držale izurjene roke.

Prof. dr. Eduard Miloslavić je ob koncu leta 1944 zapustil Zagreb in NDH. Vrnil se je v ZDA in se naselil v mestu St. Louis v državi Misuri. Pred Kongresom ZDA je pričal o sovjetskih zločinih v katinskem gozdu. Do smrti leta 1952 je bil vodja oddelka za patologijo v bolnišnici De Paul v St. Louisu, hkrati pa je predaval tudi sodno medicino na tamkajšnji univerzi.

Jugoslovansko komunistično sodišče ga je po drugi svetovni vojni obsodilo na smrtno kazen in za njim so razpisali tiralico. Očitali so mu sodelovanje z nemškim okupatorjem zaradi raziskovanja sovjetskih zločinov v katinskem gozdu.

Dr. Eduard Luka Miloslavić je umrl 11. decembra 1952 zaradi srčnega infarkta med znanstvenim simpozijem v Madridu, pokopali so ga v ZDA.

Knjiga *Sovjetski zločin u Katynskoj šumi – Uloga doktora Eduarda Luke Miloslavića* je razdeljena na deset poglavij. V prilogi so objavljene še ugotovitve Miloslavićevega znanstvenega raziskovanja grobov v gozdu pri Katinu, njegovo predavanje o tem strahotnem stalinističnem zločinu in pogovor Miloslavića z ameriško novinarko ter njegovo pričevanje iz leta 1952 (*Testimony of Dr. Edward Lucas Miloslavich*, St. Louis, Washington, DC: United States Government Printing Office).

Na koncu knjige so seznam literature, povzetek v angleškem jeziku ter imensko, krajevno in zemljepisno kazalo.

Renato Podbersič ml.